

Yaygın Din Eğitiminin Toplumsal Uyum ve Kimlik İnşasındaki Etkisi

Dr. Muhammed Emin Şimşek | 0000-0002-8470-1060 | eminberk@hotmail.com
Millî Eğitim Bakanlığı, Gaziantep, Türkiye

Öz

Bu makale, din eğitiminin toplumsal uyum ve kimlik inşasındaki etkisini incelemektedir. Eğitimin, toplumsal bütünlüğü sağlama, farklılıklardan kaynaklanan çatışmaları uzlaştırma ve ideal bir toplum inşa etme gibi örtük amaçları bulunmaktadır. Din, tarih boyunca toplumların yapılanmasında önemli bir etkiye sahip olmuştur. Dini kurumlar, dinlerin insanlara mesajlarını ulaştırırken yaygın din eğitimi sağlayarak eğitim faaliyetlerini yürüttükleri bilinmektedir. Dinin, toplumlarda kültürel şoku azaltıcı ve uyum üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır. İslam'ın toplumsal barışı sağlama ve çatışmaları azaltma konusundaki rolü tarih boyunca hep güncelliğini korumuştur. Yaygın din eğitimi, örgün eğitim kurumlarının dışında dinin öğretildiği ve yaşam boyu devam eden bir süreci içerir. Bu eğitim kurumları aile, cami, Kur'an kursları, kitle iletişim araçları ve dini oluşumlar gibi çeşitli platformlardan oluşmaktadır. Yaygın din eğitiminin amaçları arasında, dini bilgiyi artırmak, dini anlayışı derinleştirmek ve bireylerin günlük yaşamlarında dinin rolünü anlamalarına katkıda bulunmak bulunmaktadır. Aile, çocukların ilk duygusal kaynağı olarak din eğitiminde önemli bir süreçtir. Camiler, toplumun dini ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayan önemli merkezlerdir ve yaygın din eğitiminin yapıldığı yerlerden biridir. Kur'an kursları ise yaygın din eğitiminin yapıldığı diğer önemli kurumlardan biridir. Ayrıca, kitle iletişim araçlarının yaygın din eğitimi alanında önemli fonksiyonu bulunmaktadır. Gelişen iletişim teknolojileriyle dinî içerikli programların daha geniş kitlelere ulaştırılması önemini her gün daha da artırmaktadır. Son olarak, sivil toplum kuruluşlarının din eğitimi alanında da etkin olduğu ve toplumun dinî ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Makale, din eğitiminin toplumsal uyum ve kimlik inşasındaki rolünü ele alarak, yaygın din eğitimi faaliyetlerinin toplumun dinî ve sosyal yapısına olan katkılarını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din, Eğitim, Yaygın Din Eğitimi, Uyum, Kimlik İnşası.

Atf Bilgisi Şimşek, Muhammed Emin. "Yaygın Din Eğitiminin Toplumsal Uyum ve Kimlik İnşasındaki Etkisi". Akademik Analiz 2 (Nisan 2024), 1-15.

Geliş Tarihi	04/03/2024
Kabul Tarihi	14/04/2024
Yayın Tarihi	30/04/2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	akademikanalizdergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

The Effect of Non-Formal Religious Education on Social Cohesion and Identity Building

Dr. Muhammed Emin Şimşek | 0000-0002-8470-1060 | eminberk@hotmail.com
Ministry of National Education, Gaziantep, Türkiye

Abstract

One of the implicit aims of education is to ensure social cohesion, to reconcile conflicts arising from differences and ultimately to build a society. Education has an important function in the cohesion of society. Religion has influenced other institutions in all societies. In its relationship with education, it is known that the first widespread education was provided in religious institutions. Teaching and adopting the divine messages delivered to the Prophet through revelation to the people and bringing about changes in people's behaviors in line with the expectations of religion in all its meanings is first and foremost a matter of education and training. Religion and education are intertwined. A common belief system reduces cultural shock in terms of encounters. On the other hand, cultural differences are more effective on adaptation. In addition, the sense of religious cohesion is a common feature of identities despite all differences. Therefore, it is possible to say that it does not provide mobilization that would strengthen potential conflicts, on the contrary, it influences coexistence. The culture of coexistence shows that people of different ethnicity, religion and culture within the same society can live in peace and tranquility by respecting the most basic rights such as freedom of life, property and religion. The principle that superiority is in taqwa in Islam, which means the elimination of factors such as social injustice, income inequality, gender discrimination, ethnicity and cultural discrimination that prevent the formation of social peace. Religious education makes an important contribution to the correct behavior of human beings in social relations. It does this both by teaching the necessary behaviors to those who want to live the religion and by helping those who misbehave due to not doing these behaviors. In addition, religious education gives those who do not participate in such behaviors the power to understand the behaviors of others and to empathize with them. In addition to formal education, religious culture is an element of teaching activities in non-formal education. During the Seljuk and Ottoman periods, mosques and masjids were used as an element of faith and at the same time operated as places that provided religious and moral non-formal religious education to the society. In this period, with the development of institutions providing non-formal religious education, non-formal religious education became more systematized. It is a fact that the relationship of people and society with religion, living conditions are constantly changing and religious beliefs and life preserve their vitality. This situation has caused non-formal religious education to become an indispensable necessity. Non-formal religious education strengthens the bond between religion and the wider society. In this context, religious education is of great importance. Non-formal religious education is carried out with the aim of increasing religious knowledge, deepening religious understanding and strengthening the impact of religious life on daily life. In this way, religious education contributes to keeping religious values alive and maintaining the religious sensitivity of society by meeting the needs of society. Non-formal religious education addresses a wide range of audiences and varies in terms of age, geographical region, needs, activities and different levels of learning. It is understood from the studies that individuals experiencing difficult situations such as disasters, wars and migrations seek spiritual/psychological support for themselves in overcoming the troubled process they are in and that they receive positive support from religion by resorting to religious coping activities in overcoming these processes. The family is the first place where education begins for the individual. The information given by the family is transferred to the child in a positive or negative way and this information gradually develops in the individual. A child who is equipped with information that is accepted positively by the society has a weak tendency to tend towards behaviors and attitudes that are considered negative in the future. Of course, it is not impossible for the habits acquired in this period to change in the future, but it is a very difficult possibility. For this reason, we can say that education in early childhood is very important for the future of the individual. For this reason, the family institution fulfills the first and most important functions in the process of the child's socialization and opening to the outside world and forms the basis of his/her relations

with people outside the home. Mosques are considered not only religious but also social and cultural centers in Islamic societies. Mosques are places where Muslims come together to reinforce their unity and solidarity and strengthen the sense of community solidarity. For this reason, mosques have an important place in Islamic societies and play a key role in non-formal religious education activities. Qur'an courses, which are mostly attended by post-primary school students, are run by provincial and district mufti offices under the supervision of the Ministry of National Education. In these institutions, students are provided with basic religious knowledge and those who wish are included in the hafizah process. In line with the importance and interest of society in religious learning, Qur'an courses are developing day by day. This importance given by society to religious values has always contributed positively to unity and solidarity. The use of mass media in the field of non-formal religious education and the utilization of technological tools in reaching the masses should be adopted as a basic principle. However, this information should be free from the negativities that may harm the individual or the community in the course of their religious life. Today, with an approach to non-formal religious education that takes society and social behaviors into account, it is important that mass media are involved in program development efforts to meet the religious education and training needs of the masses. Although civil society and the education system may seem to be unrelated concepts, they have important points of intersection. Both phenomena deal with the life, progress, development and history of the society in which they exist. CSOs, which are defined as organizations where individuals come together voluntarily for purposes such as common view, common interest, common sensitivity and common demand, are seen to voice the demands of society and individuals in problems and developments related to education. In conclusion, religious education has a significant impact on social cohesion and identity construction. By contributing to the religious and social structure of societies, it can help build stronger and more resilient societies. Therefore, the importance of religious education should be better understood and supported by societies. Diversifying and expanding religious education activities can contribute to a healthier coexistence of societies.

Keywords: Religion, Education, Non-Formal Religious Education, Cohesion, Identity Building.

Citation	Şimşek, Muhammed Emin. "The Effect of Non-Formal Religious Education on Social Cohesion and Identity Building". <i>Academic Analysis 2</i> (April 2024), 1-15.
Date of Submission	04/03/2024
Date of Acceptance	14/04/2024
Date of Publication	30/04/2024
Peer-Review	Double anonymized- Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes- Turnitin
Conflicts of Interest	akademikanalizdergisi@gmail.com
Complaints	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Giriş

Din, insanlık tarihinde toplumların şekillenmesinde ve kimliklerin oluşumunda önemli bir etkiye sahip olmuştur. Din eğitimi, bireylere sadece dini bilgi ve anlayış sunmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal uyumu sağlama, farklılıklardan kaynaklanan çatışmayı azaltma ve ideal bir toplumun inşasına katkı sağlama gibi önemli amaçlara da hizmet eder. Bu makale, din eğitiminin toplumsal uyum ve kimlik inşası üzerindeki etkilerini irdelemektedir. Yaygın din eğitiminin, bireylerin sadece dini inançlarını güçlendirmekle kalmayıp aynı zamanda toplumsal yapıyı şekillendirme sürecine de katkı sağladığı görülmektedir. Yaygın din eğitimi, çeşitli platformlarda gerçekleşir ve ailenin bu süreçteki rolü büyüktür. Camiler, Kur'an kursları, kitle iletişim araçları ve sivil toplum kuruluşları yaygın din eğitiminin bileşenleridir. Bu bileşenler, din eğitiminin yaygınlaştırılması ve toplumun farklı kesimlerine ulaştırılmasını sağlamaktadır.

Din eğitiminin toplumsal uyum ve kimlik inşası üzerindeki etkilerini anlamak, daha sağlam ve dinamik bir toplum yapısının oluşmasına katkı sağlar. Bu nedenle, din eğitiminin önemi toplumlar tarafından daha iyi anlaşılmalıdır. Din eğitimi faaliyetlerinin çeşitlendirilerek ve yaygınlaştırılarak, toplumların daha sağlıklı bir şekilde bir arada yaşamasına katkı sağlanabilir. Bu makale, din eğitiminin toplumsal uyum ve kimlik inşası üzerindeki etkilerini vurgulayarak, din eğitiminin önemini ortaya koymaktadır.

Araştırma, din eğitiminin toplumsal uyum ve kimlik inşası üzerindeki etkilerini belge araştırması ve literatür taraması yoluyla inceleyen bir çalışmanın sonuçlarını sunmaktadır. Araştırmanın yöntemi, belge araştırması ve literatür taraması olarak belirlenmiştir. İlgili akademik kaynaklar, araştırma makaleleri, kitaplar, raporlar ve güncel çalışmalar incelenerek, din eğitiminin toplumsal uyum ve kimlik inşası üzerindeki etkileri hakkında literatür taraması yapılmıştır. Bu süreçte, din eğitimiyle ilgili farklı disiplinler ve yapılan bazı araştırmalar da göz önünde bulundurulmuştur.

1. Din Eğitimi

Eğitimin örtük hedeflerinden biri, toplumun bir araya gelmesini sağlamak,¹ çeşitli farklılıklardan kaynaklanan anlaşmazlıkları çözmek ve sonunda toplumsal uyumu sağlamaktır.² Eğitim, toplumun uyumunda önemli bir işleve sahiptir.³⁴ Din bütün toplumlarda diğer kurumları etkilemiştir. İlk yaygın eğitimin dini kurumlarda sağlandığı bilinmektedir. Sümer, Eti, Elam gibi antik çağlarda kurulmuş devletlerde, tapınakların genellikle birer okul işlevi gördüğünü gösteren kalıntılara rastlanmıştır.

¹ Veysel Sönmez, *Eğitim Bilimine Giriş* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2019), 96.

² Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1985), 293; Süleyman Akyürek, *Eğitime Giriş* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2020), 65.

³ Hasan Basri Memduhoğlu - Kürşat Yılmaz, *Eğitime Giriş* (Ankara: Pegem Akademi, 2018), 49.

Hristiyanlığın ortaya çıkmasıyla eğitim kurumları kiliselerin yanında yer almaya başlamış, İslam dininin doğuşuyla da eğitim kurumları camilerle birlikte gelişmeye başlamıştır.⁵ Vahiy yoluyla gelen ilahi mesajların insanlara öğretilmesi, benimsetilmesi ve davranışlarında dinin beklentileri doğrultusunda değişiklikler yapılması, temelde bir eğitim ve öğretimdir. Ortak inanç sistemi, farklı kültürlerle mensup insanlar arasındaki karşılaşmalarda kültürel şokları azaltmaya yardımcı olur. Dindaşlık duygusu, tüm farklılıklara rağmen ortak bir kimlik özelliği sunar. Bu nedenle, potansiyel çatışmaları artırmaktan ziyade, ortak inancın bir arada yaşama kültürünü olumlu yönde etkilediğini söylemek mümkündür.⁶

Toplum içinde farklı dinlere, kültürlerle ve etnik kökenlere sahip bireylerin en temel hakları olan yaşam, mülkiyet ve inanç özgürlüğüne saygı duyulması, ortak yaşama kültürünün temelidir. İslam'da, sosyal adaletsizlik, gelir eşitsizliği, etnik ve kültürel ayrımcılık gibi engellerin kaldırılması, toplumsal barışın sağlanmasında önemli rol oynar. Üstünlük, bireyin takvası ve erdemlerine dayanır.⁷ Din eğitimi, bireyin toplumsal ilişkilerde doğru şekilde davranmasına önemli katkıda bulunur. Ayrıca, din eğitimi, bu davranış biçimlerine katılmayanlara diğerlerinin göstereceği davranışları anlama ve bu durumda empati kurma becerisi kazandırır.⁸

Barış, hoşgörü ve adâletin egemen olduğu bir toplumsal ortamın oluşturulmasında dinin önemli bir rolü olduğu ifade edilebilir. Bazı toplumsal sorunların çözümünde, din eğitiminin toplumları bir araya getiren doğası kullanılarak ortak bir din temelinde sağlanacak uzlaşma ile toplumsal uyum artırılabilir.⁹

Afetler, çatışmalar ve göç gibi zorlayıcı durumlarla karşılaşan bireylerin, bu sıkıntılı süreçleri atlatabilmek için manevi destek aradıkları ve dinî baş etme yöntemlerine başvurarak dinden olumlu destek aldıkları, yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır.¹⁰ Görüldüğü üzere, toplumlarda, karşılıklı saygı, barış ve hoşgörü ortamının inşa edilebilmesinde eğitim ve din eğitiminin sunabileceği katkılar göz ardı edilemez.¹¹ İç veya dış göç durumlarında her iki toplum arasında cehalet, ön yargı ve yanlış

⁵ Sönmez, *Eğitim Bilimine Giriş*, 89-90.

⁶ Ömer Faruk Işık, *Sosyal Uyum ve Din: Gaziantep'teki Suriyeli Ortaöğretim Öğrencileri Üzerine Bir Alan Araştırması* (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 70.

⁷ Hüseyin Yılmaz, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış* (İstanbul: Dem Yayınları, 2019), 187-203.

⁸ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (Ankara: Pegem Akademi, 2020), 98-99.

⁹ Ali Baltacı vd., "Suriyeli Sığınmacı Öğrencilerin Din Eğitimi Sorunları: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri Üzerine Nitel Bir Araştırma", *darulfunun ilahiyat* 30/2 (31 Aralık 2019), 383-405.

¹⁰ Sema Eryücel, "Yaşam Olayları ve Olumlu Dini Başa Çıkma", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10/23 (26 Ekim 2013), 251-271.

¹¹ Aybıçe Tosun vd., "Mülteci Öğrencilerin Eğitim Sorunları, Eğitim ve Din Eğitiminden Beklentileri: Eskişehir Örneği", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19/1 (01 Haziran 2018), 4.

anlamaya dayalı dışlayıcı, yargılayıcı, aşağılayıcı ve ötekileştirici tutumlar ortaya çıkabilir. Bu tür tutumlar, barış, hoşgörü ve saygı yerine çatışma ve kavgalara neden olabilir.¹²

Eğitim ve din eğitimi, toplumların bir araya gelmesini, çeşitli farklılıklardan kaynaklanan anlaşmazlıkları çözmesini ve sonuç olarak toplumsal uyumu sağlamak için önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Tarih boyunca dinî kurumlar ve eğitim kurumları birlikte gelişmiş ve toplumların değerlerini şekillendirmiştir. Din eğitimi, insanların doğru şekilde davranmasına ve farklılıkları anlayıp empati kurmasına katkıda bulunurken, toplumlar arasında barış, hoşgörü ve saygı ortamının oluşturulmasında dinin önemli bir rolü olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle, eğitim ve din eğitimi, toplumların karşılıklı anlayış ve barış içinde bir arada yaşamasına önemli katkılar sağlayabilir.

2. Yaygın Din Eğitimi

Örgün eğitimin yanı sıra yaygın eğitimde de din kültürü, öğretim faaliyetlerinin bir unsurudur.¹³ Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde cami ve mescitler inancın bir unsuru olarak kullanılmış ve aynı zamanda topluma dini ve ahlaki boyutta yaygın din eğitimi veren yerler olarak faaliyet göstermiştir. Bu dönemde yaygın din eğitimi veren kurumların gelişmesiyle birlikte yaygın din eğitimi daha sistemli hale gelmiştir.¹⁴

Cemal Tosun'un yaygın din eğitimiyle ilgili yaptığı tanım ise şu şekildedir: "Yetişkinlere ve okul dışındakilere, örgün eğitim dışında ya da yanında din eğitimi ihtiyacında ve isteğinde olanlara, resmi ya da özel kurum ve kuruluşlarca, yetişkinlerin dini bilgilerini arttırmak, dini anlayışlarını geliştirerek hayatın dini boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla verilen planlı, amaçlı din eğitimidir."¹⁵ Hüseyin Yılmaz ise yaygın din eğitimi "Örgün eğitim kurumlarında verilen din eğitimi ve öğretiminin dışında, halkı din konusunda aydınlatmak, onları batıl inanç ve hurafelerden arındırmak, dinin kardeşlik, özveri, hoşgörü gibi ilkelerini bireylere kazandırmak ve ibadetlerin usulüne uygun olarak yerine getirilmesine yardımcı olmak üzere değişik mekânlarda yapılan etkinliklerin tümü." şeklinde tanımlar.¹⁶ Din eğitimi veren yaygın eğitim kurumları, her yaş ve eğitim seviyesindeki kişilere, örgün kurumlar haricinde hayat boyu dinin öğretildiği yerlerdir.¹⁷ Yaygın din eğitiminin temel amacı, bu alandaki teorilerle uygulamalar arasındaki ilişkileri araştırmak ve din

¹² Muhammed Esat Altıntaş, "DKAB Öğretmenlerine Göre Suriyeli Çocukların Devlet Okullarında Karşılaştıkları Sorunlar (Nitel Bir Araştırma)", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 18/2 (31 Aralık 2018), 495.

¹³ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi* (Ankara: Gün Yayınları, 2007), 122.

¹⁴ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi* (Ankara: Pegem Yayıncılık, 2004), 98-99.

¹⁵ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 156.

¹⁶ Yılmaz, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, 128.

¹⁷ Hüseyin Yılmaz, "Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2001), 333.

eğitiminin mahiyetini, alanını, amaçlarını, teori ve ilkelerini, yöntemlerini anlamaktır. Bu çerçevede, yetişkinlere yönelik din eğitiminin gerçekliğini bilimsel yöntemlerle inceleyerek betimlemek, açıklamak ve kanıtlanmış sistemli bilgilerle genellemeler yapmak hedeflenir.¹⁸

İnsanların ve toplumun din ile olan ilişkisi, hayat şartlarının sürekli değişim gösterdiği ve dini inanç ile yaşantının canlılığını koruduğu bir gerçektir. Bu durum, yaygın din eğitiminin vazgeçilmez bir zorunluluk halini almasına neden olmuştur. Yaygın din eğitimi toplumun daha geniş kesimleriyle din arasındaki bağı kuvvetlendirir. Yaygın din eğitimi, din bilgisini artırmak, dini anlayışını derinleştirmek ve dini yaşamın günlük hayata etkisini güçlendirmek amacıyla gerçekleştirilmektedir.¹⁹ Yaygın din eğitimi geniş bir kitleye hitap etmekte olup yaş, coğrafi bölge, ihtiyaç, faaliyet ve farklı öğrenme seviyeleri gibi durumlarda değişiklik göstermektedir.²⁰

Diyanet'in yaygın din eğitimi çalışmaları iki farklı şekilde ele alınabilir. Birincisi, cami içinde gerçekleştirilen faaliyetlerdir. Hutbeler, vaazlar ve Kur'an öğretimi bu kapsamda cami sınırları içinde yapılmaktadır. Kur'an kursları, irşat ekipleri, cezaevi vaazları, konferanslar ve yurtdışı din hizmetleri gibi faaliyetler, Diyanet'in koordinasyonunda cami dışında gerçekleştirilen yaygın din eğitimi faaliyetleridir.²¹

Hedef kitlenin din konusundaki bilgi düzeyinin artırılması, dinin daha sağlıklı bir şekilde yaşanmasını ve kişiler arası ilişkilerin gelişmesini sağlar. Bununla birlikte, dinin toplumsal bütünleşme, ahlaki gelişim ve yardımlaşma gibi önemli rolleri bulunduğundan, yaygın din eğitimi büyük önem taşır.²² Yaygın din eğitimi veren kurumlar genellikle aile, cami, Kur'an kursları, kitle iletişim araçları ve dini cemaatler olarak özetlenebilir.²³

Yaygın din eğitimi, toplumun farklı kesimlerine ulaşarak dinî bilgi düzeyini artırmayı amaçlar. Günümüzde aileler, camiler, Kur'an kursları, medya ve dini gruplar gibi çeşitli platformlar aracılığıyla bu eğitim verilmektedir. Bu eğitim, yaş, coğrafi bölge, ihtiyaç ve öğrenme seviyeleri gibi değişkenler göz önünde bulundurularak şekillenmektedir. Diyanet'in koordinasyonu ile yürütülen faaliyetler arasında cami içi ve dışında yapılan hutbeler, vaazlar, Kur'an kursları, irşat ekipleri ve cezaevi

¹⁸ AYTEKİN DEMİRCİOĞLU - BÜŞRA ÇELİK, "Yaygın Din Eğitiminin Neliği", *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1-2 (05 Nisan 2020), 13.

¹⁹ Suat CEBECİ, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi* (Ankara: Akçağ, 2015), 209.

²⁰ DEMİRCİOĞLU - ÇELİK, "Yaygın Din Eğitiminin Neliği", 14.

²¹ RECEP KAYMAKÇAN, *Yaygın Din Eğitiminde Yöntem* (İstanbul: Ensar Neşriyat, ts.), 55.

²² DEMİRCİOĞLU - ÇELİK, "Yaygın Din Eğitiminin Neliği", 14.

²³ YILMAZ, "Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış", 334.

hizmetleri yer almaktadır. Yaygın din eğitiminin temel amacı, dinî bilgiyi artırarak dinin daha sağlıklı bir şekilde yaşanmasını sağlamak ve toplumsal birliği, ahlaki gelişimine katkı sağlamaktır.

2.1. Aile

Aile, doğal eğilimlerin dini, hukuki ve örfi meşruiyet temelinde karşılandığı ve denetim altına alındığı sosyal bir birimdir. Aynı zamanda, toplum üyelerinin ve gelecekteki üyelerinin kalıtsal özelliklerini belirleyerek nüfusu şekillendirir. Aile, bireyin ilk duygusal kaynağı olarak hem yakın hem de uzak çevreyle kurulan ilişkilerde önemli katkılarda bulunur.²⁴ Aile yapısının güçlülüğü, toplumun geleceğini etkileyen önemli bir faktördür. Bir toplumun güçlü bir aile yapısına sahip olması, sağlam temeller üzerine inşa edilen güçlü ilişkilerle mümkün olur. İyi bir aile yapısı, aile üyeleri arasındaki ilişkilerin kalitesine ve çocukların yetiştirilmesine bağlıdır. Sağlıklı bir ailede büyüme ve tüm gelişimsel ihtiyaçların karşılanması, bireyin sağlıklı bir şekilde gelişimine ve yeteneklerinin doğru ve dengeli bir şekilde geliştirilmesine katkı sağlar. İnsanların doğuştan gelen bir yaratıcıya inanma ve ona bağlanma isteği vardır. Bu istek, çocukluk döneminden itibaren sağlam bir temel üzerine oturtularak ve eğitimle desteklenerek güçlü bir şekilde geliştirilmelidir. Çünkü bu, insanların manevi yönden tatmin olmalarını ve anlam arayışlarını karşılamalarını sağlayan önemli bir faktördür.²⁵

Ailenin sorumluluğu çocuğun sosyal, duygusal, psikolojik ve biyolojik ihtiyaçlarını karşılamak olduğu kadar inanma ihtiyacını da karşılamaktır. Bu doğrultuda bireyin din duygusunun gelişimi ve çocuğa dini bilgilerin yüklenmesi görevi öncelikle aile kurumundadır.²⁶ Aile, birey için eğitimin başladığı ilk yerdir. Aile tarafından verilen bilgiler olumlu ya da olumsuz bir şekilde çocuğa aktarılır ve bu bilgiler bireyde giderek gelişir. Toplum tarafından olumlu olarak kabul gören bilgilerle donatılan çocuğun gelecekte olumsuz kabul edilen davranış ve tutumlara yönelme eğilimi zayıftır. Bu dönemde edinilen alışkanlıkların gelecekte değişmesi elbette imkânsız değildir, lakin çok zor bir ihtimaldir. Bu sebeple diyebiliriz ki ilk çocukluk dönemindeki eğitim bireyin geleceği için çok önemlidir. Bu nedenle aile kurumu, çocuğun sosyalleşme ve dış dünyaya açılma sürecinde ilk ve en önemli işlevleri yerine getirmekte ve onun evin dışındaki kimselerle olan ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır.²⁷

²⁴ Yurdagül Konuk, *Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 20.

²⁵ Ayşegül Yiğit, "Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/22 (01 Mayıs 2006), 179.

²⁶ Süleyman Gümrükçüoğlu, "Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü", *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi* 3/1 (01 Haziran 2017), 39.

²⁷ Yılmaz, "Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış", 335.

2.2. Cami

Camiler gerek dini gerekse sosyal ve kültürel bakımdan İslam tarihi boyunca önemini korumuştur.²⁸ İslam'ın başlangıcından günümüze kadar Müslümanların yaşamında belirgin bir rol oynayan camiler, doğru dini bilgilerin edinilmesine yardımcı olan önemli merkezlerdir ve aynı zamanda batıl inançlardan arındırma sürecine de katkıda bulunurlar.²⁹

İslam tarihi boyunca, Müslümanların bireysel ya da toplu şekilde ibadet ettikleri cami ve mescitler, İslam kültür ve medeniyetinin oluşmasında ve gelişim sürecinde ciddi bir role sahip olmuştur. Bu merkezler, toplumun dinî ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere tasarlanmıştır. Hz. Peygamber'in hicretten sonra ilk iş olarak bir mescit inşa etmiş olması ve bu mescidin bir bölümünü eğitim-öğretim için ayırmış olması, camilere yüklenen eğitim sorumluluğunu göstermektedir. Hz. Peygamber zamanında pek çok siyasi, idari ve sosyal amaca hizmet eden mescitler, öncelikli olarak ibadet olmak üzere din öğretiminin de yapıldığı önemli kurumlar olarak hizmet vermiştir. Camilerin bu rolleri, İslam kültür ve medeniyetinin oluşumuna katkıda bulunmuştur.³⁰

Tarih boyunca İslam toplumlarında camilerin eğitim ve öğretime katkısı büyük olmuştur.³¹ Camiler, asırlar boyunca din öğretiminin ve halk eğitiminin en yaygın biçimde gerçekleştirildiği dini ve sosyal bir merkez olarak hizmet vermiştir.³²

Camiler, insanların ruhen ve bedenen işlendiği temel alanları olan iman, ibadet ve ahlak açısından önemli bir görev yüklenmektedir.³³ Camiler, İslam toplumlarında sadece dini değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir merkez olarak kabul edilir. Camiler özellikle Müslümanların bir araya gelerek birlik ve beraberliklerini pekiştirdiği ve toplumun dayanışma duygusunu güçlendirdiği mekânlardır. Bu sebeple, camiler İslam toplumlarında önemli bir yere sahip olmakla birlikte, yaygın din eğitimi faaliyetleri açısından da önemli bir rol oynamaktadır.³⁴

2.3. Kur'an Kursları

Yaygın din eğitiminin yapıldığı önemli merkezlerden biri de Kur'an kurslarıdır.³⁵ Kur'an Kursları, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 633 sayılı kanununun 7/d maddesi gereği kurulan ve ilgili yönetmelikler

²⁸ Ahmet Onay, "Cami Eksenli Din Hizmetleri", *Değerler Eğitimi Dergisi* 4/12 (01 Aralık 2006), 149-150.

²⁹ Hüseyin Yılmaz, *Camilerin Eğitim Fonksiyonu* (İstanbul: Dem Yayınları, 2013), 9.

³⁰ Yılmaz, "Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış", 339.

³¹ Onay, "Cami Eksenli Din Hizmetleri", 149-150.

³² Yılmaz, *Camilerin Eğitim Fonksiyonu*, 10.

³³ Demircioğlu - Çelik, "Yaygın Din Eğitiminin Neliği", 16.

³⁴ Şükrü Keyifli, *Yaygın Din Eğitiminde Yaklaşımlar* (Ankara: İlahiyat, 2013), 248.

³⁵ Keyifli, *Yaygın Din Eğitiminde Yaklaşımlar*, 255.

doğrultusunda işletilen yaygın din eğitimi kurumlarıdır.³⁶ Yaz Kur'an Kursları, örgün eğitim sürecinde bulunan çocuk ve gençlerin temel dini bilgileri öğrenmelerine yönelik önemli bir hizmet alanını oluşturur. Bu kurslar, özellikle yaz aylarında, çocuk ve gençlerin boş zamanlarını değerlendirerek dini eğitim almalarını sağlar.³⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olan Kur'an kursları, din alanında önemli bir boşluğu doldurmaktadır.³⁸ Bu kurumlarda başta Kur'an-ı Kerim'in yüzünden okunması olmak üzere, dini ve ahlaki konularda eğitim verilmektedir.

Daha çok ilkokul sonrası öğrencilerinin devam ettiği Kur'an kursları, Millî Eğitim Bakanlığı'nın denetiminde olmak üzere il ve ilçe müftülüklerince yürütülmektedir. Bu kurumlarda öğrencilere temel dini bilgiler verilmekte, isteyenler de hafızlık sürecine dahil edilmektedir. Toplumun dini öğrenmeye verdiği önem ve ilgi doğrultusunda Kur'an kursları her geçen gün gelişmektedir. Toplumun dini değerlere verdiği bu önemin, birlik ve beraberliğe katkısı her zaman olumlu yönde olmuştur.³⁹

2.4. Kitle İletişim Araçları

Günümüzde kitle iletişim araçları dış dünya ile kurduğumuz pek çok ilişkiyi etkilemektedir. Yapılan araştırmalar sonucu bu araçların kullanıcılar üzerinde kısa anlık duygusal tepkiler oluşturabilirken aynı zamanda hayata yaklaşımlarını değiştirebilecek düzeyde uzun süreli etkilerde de bulunabilmektedir.⁴⁰ Kitle iletişim araçları, son zamanlarda özellikle yaygın din eğitimi araçlarından biri olarak giderek daha önemli hale gelmiştir.⁴¹

Yaygın din hizmetlerinin etkinliğini artırmak için iletişim ve yayıncılık alanındaki gelişmelerden faydalanılmalıdır. Sesli ve görüntülü yayınların kalitesini artırmak için yeni yöntemler geliştirilmelidir. Kitle iletişim araçlarıyla sunulan dini içerikli programlar, toplumun farklı kesimlerine, yani yetişkinlere, gençlere, kadınlara ve halka hitap edecek şekilde düzenlenmelidir. Bu şekilde, dinin sosyal barışa yönelik mesajları, toplumsal ahlaka, birlikte yaşama kültürüne, sosyal dayanışmaya ve kaynaşmaya yönelik dini öğretiler, topluma daha kolay bir şekilde ulaştırılabilir.⁴²

Kitle iletişim vasıtalarının yaygın din eğitimi alanında kullanılması ve kitleye ulaşmada gelişen teknolojik araçlardan yararlanılması temel ilke olarak benimsenmelidir. Ancak bu bilgilerin bireyin ya

³⁶ Kur'an Kursları, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluş ve görevleri hakkındaki 633 sayılı kanunun 7/d fıkrası.

³⁷ Demircioğlu - Çelik, "Yaygın Din Eğitiminin Neliği", 14-16.

³⁸ Yılmaz, "Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış", 343.

³⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği.

⁴⁰ Ayşe Zişan Furat, "Yaygın Din Eğitiminde Kitle İletişim Araçlarının Yeri: Televizyon Örneği", *Journal of Istanbul University Faculty of Theology* 19 (27 Ekim 2010), 37.

⁴¹ Demircioğlu - Çelik, "Yaygın Din Eğitiminin Neliği", 19.

⁴² Yılmaz, "Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış", 346.

da toplumun dini hayatının sürdürülmesi sırasında ona zarar verecek olumsuzluklardan arındırılması gerekir. Günümüzde, toplumun ve toplumsal davranışların dikkate alındığı bir yaygın din eğitimi yaklaşımıyla, kitle iletişim araçlarının, kitlenin dini eğitim ve öğretim ihtiyacını karşılamak amacıyla program geliştirme çabaları içinde yer alması önemlidir.⁴³

2.5. Sivil Toplum Kuruluşları

Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan burjuva sınıfını tanımlamak için kullanılan sivil toplum kavramı, feodal düzene alternatif olarak gelişen kapitalizm ile birlikte yaygınlaşmıştır.⁴⁴ Devlet yapısı dışında farklı siyasi, kültürel, iktisadi ve ictimai faaliyetleri yürüten gönüllü kurumlara sivil toplum kuruluşları denmektedir.⁴⁵ Hükümet dışı kuruluşlar olarak İngiltere'den tercümesi yapılan sivil toplum örgütleri ülkemizin toplumsal yaşamında ve literatüründe daha çok gönüllü kuruluşlar şeklinde yer almaktadır.⁴⁶ Sivil toplum, devletle aile arasındaki kamusal alanda faaliyet gösteren, özerk, gönüllülük esasına dayanan, çoğulcu bir yapıya sahip olan ve bireyin devletle iletişimini sağlayan sosyal örgütlenmelerden oluşan bir ara alan olarak tanımlanabilir.⁴⁷

Modern toplumsal yapılara baktığımızda sivil toplum kuruluşlarının oldukça önemli olduğunu görüyoruz. Oda, sendika, siyasi parti, vakıf, dernek gibi çeşitli isimler altında faaliyette bulunan bu örgütler demokrasinin tüm toplum yapısında yaygınlaşması ve aynı zamanda katılımcı ve şeffaf yönetimin sağlanması açısından oldukça önem arz etmektedir.⁴⁸

İnsanlar, ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasi ihtiyaçlarını karşılamak için örgütlü ve organize bir şekilde hareket etmektedir. Bu teşkilatlar, ortak çıkarları ve hedefleri olan bireyleri bir araya getirerek, güç birliği yapmalarını sağlamaktadır. Özellikle son 10-15 yıl içinde, bu tür organizasyonlara sahip toplumlara "sivil toplum" denilmekte ve bu organizasyonlara "sivil toplum kuruluşları" (STK) adı verilmektedir. Sivil toplum kuruluşları, demokratik katılımı teşvik etmek, toplumsal değişimi desteklemek, insan haklarını korumak, sosyal hizmetler sunmak ve toplumsal gelişime katkıda

⁴³ Keyifli, *Yaygın Din Eğitiminde Yaklaşımlar*, 261-262.

⁴⁴ M. Zeki Duman, "İdris Küçükömerin Sivil Toplum Anlayışı", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/1 (01 Mart 2004), 48.

⁴⁵ Yaşar Sarıbay - Fuat Keyman (ed.), *Küreselleşme-Sivil Toplum ve İslam* (Ankara: Vadi Yayınları, 1998), 111-114.

⁴⁶ Said Demirel vd., "Sivil Toplum Örgütleri", *Mülkiye Dergisi* 26/233 (26 Şubat 2014), 49.

⁴⁷ Seyfettin Aslan, "Sivil Toplum ve Demokrasi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 15/2 (01 Haziran 2010), 360.

⁴⁸ Murat Aygen, "Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları ve MİSİAD Örneği", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/1 (01 Haziran 2018), 161.

bulunmak gibi çeşitli amaçlarla faaliyet göstermektedir. STK'lar, toplumun sesini duyurmak, ihtiyaçlarına çözüm bulmak ve kamuoyunu etkilemek için önemli bir rol oynamaktadır.⁴⁹

Araştırmalar, Osmanlı döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında, yerel kültürümüzle uyumlu bir sivil toplumun var olduğunu göstermektedir. 1980'lerden itibaren dünya genelindeki trendlere paralel olarak, Türkiye'de de sivil toplumun geliştiği gözlenmektedir. Bu süreçte, sivil toplum kuruluşlarının toplum içinde daha yaygın hale geldiği ve öneminin arttığı görülmektedir.⁵⁰

Sivil toplum ile eğitim sistemi arasında görünürde bağlantısız gibi görünen kavramlar, aslında önemli kesişme noktalarına sahiptir. Her iki olgu da toplumun yaşam tarzını, ilerlemesini ve gelişimini ele alır.⁵¹ Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar), bireylerin ortak bakış, ortak çıkar, ortak duyarlılık ve ortak talepler gibi amaçlar doğrultusunda gönüllü olarak bir araya geldikleri yapılanmalardır. Bu kuruluşlar, eğitimle ilgili sorunlar ve gelişmeler konusunda toplumun ve bireylerin taleplerini dile getirme rolünü üstlenmektedirler.⁵²

Sivil toplum kuruluşları, demokratik bir devlet ve toplum anlayışının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu kuruluşlar, devletin eğitimde yetişemediği alanlarda maddi ve manevi destek sağlayarak önemli bir rol oynamaktadır. Toplum içinde grup üyelerini temsil ederek haklarını koruyan, istek ve beklentilerini kamuoyuna, yürütme organına ve yasamaya ileten demokratik örgütler bulunmaktadır. Bu örgütlerin eğitim sistemine önemli katkıları bulunmaktadır.⁵³ Ülkemizde din eğitimi alanında artan oranda etkinlik sağlayan dini guruplar resmen kabul görmemesi nedeniyle faaliyetlerini hukuki yapının uygun gördüğü formatta yapmaktadır.⁵⁴ Şimşek'in yaptığı araştırmaya göre yaygın din eğitimi araçlarıyla toplumsal uyum arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre yaygın din eğitimi araçları günümüzde kitle iletişim araçlarının öncelikli birleşeni haline gelmiştir. Televizyon, radyo, internet ve sosyal medya gibi platformlar kilitlerin dini öğrenme ihtiyacını karşılamak için etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu araçlar geniş kitlelere hızlı ulaşabilme özelliği sayesinde dini bilginin hızlı bir şekilde yayılmasını sağlamaktadır. Kitle iletişim araçları aynı zamanda geleneksel din eğitime erişimi sınırlı olan insanlara da ulaşma imkânı sunarak eğitim fırsatlarının daha geniş bir tabana

⁴⁹ Mustafa Talas, "Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi", *Türklük Bilimi Araştırmaları* 29 (01 Mart 2011), 398.

⁵⁰ Mine Gözübüyük Tamer, "Tarihsel Süreçte Sivil Toplum", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 27/1 (15 Aralık 2010), 104.

⁵¹ Ömer Uyanık, "Türk Eğitim Sisteminde Sivil Toplum Kuruluşları: Roller ve Katkıları", *Eğitim Yönetimi ve Politikaları Dergisi* 2/2 (27 Aralık 2021), 14.

⁵² Mukadder Boydak vd., "Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitimdeki Yeri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 25/1 (31 Ocak 2016): 62.

⁵³ Şakir Berber, "Sivil Toplum Kuruluşları ve Türk Eğitim Sistemi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi* 1/4 (04 Mayıs 2014), 119.

⁵⁴ Muhammed Şevki Aydın, *Din Eğitimi Bilimi* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2021), 263.

yayılmaya yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda kitle iletişim araçlarıyla gerçekleştirilen yaygın din eğitimi çalışmaları toplumun dini bilgi ve farkındalığını artırmak, toplumsal davranışları şekillendirmek ve dini değerlerin korunmasına katkıda bulunmak amacıyla önemli rol oynamaktadır.⁵⁵

Din eğitimi, barışsever bir kişiliğin kazandırılmasında önemli rol oynar. Din, insanın iç dünyasına etki ederek kötü duygulardan arındırır ve hoşgörüyü yaklaşılabilen bir kişilik oluşturur. Dolayısıyla, eğitim yoluyla dinin toplumsal barış için daha etkin hale getirilmesi önemlidir.⁵⁶ Farklılıkların anlamlandırılması ve zenginliğinin kavranması, toplumsal uyumun güçlenmesini sağlayabilir. Tüm bu din eğitimi araçları bir araya geldiğinde, birlikte yaşama kültürünün inşasına katkıda bulunarak toplumun bir arada olma yeteneği gelişebilir.⁵⁷

Sonuç

Bu makalede, yaygın din eğitiminin toplumsal uyum ve kimlik inşası üzerindeki etkisi incelenmektedir. Din eğitimi, sadece bireylerin dini bilgi ve anlayışını artırmakla kalmayıp aynı zamanda toplumsal bütünlüğü güçlendirme, farklılıklardan kaynaklanan çatışmaları azaltma ve ideal bir toplumun inşasına katkı sağlama gibi önemli amaçlara hizmet etmektedir. Yaygın din eğitimi çeşitli platformlarda gerçekleşmektedir ve ailenin bu süreçteki rolü büyüktür. Ayrıca camiler, Kur'an kursları, kitle iletişim araçları ve sivil toplum kuruluşları da yaygın din eğitiminin araçları olarak kabul edilebilir. Bu çeşitlilik, din eğitiminin yaygınlaştırılması ve toplumun farklı kesimlerine ulaştırılmasını sağlamaktadır. Dinin toplumları birleştirici ve çatışmaları azaltıcı doğasının bu araçlarla yaygınlaştırılması toplumsal uyum ve kimlik inşası üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir. Yaygın din eğitimi toplumların dinî ve sosyal yapısına katkı sağlayarak, daha sağlam toplumlar oluşturulmasına yardımcı olabilir. Bu nedenle, din eğitiminin önemi toplumlar tarafından daha iyi anlaşılmalıdır. Din eğitimi faaliyetlerinin çeşitlendirilerek ve yaygınlaştırılarak, toplumların daha sağlıklı bir şekilde bir arada yaşamasına katkı sağlanabilir.

⁵⁵ Muhammed Emin Şimşek, *Göçmenlerin Sosyo-Kültürel Uyumuna Katkısı Açısından Din Eğitimi* (Ankara: İlahiyat, 2024), 175-178.

⁵⁶ Yılmaz, "Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış", 351.

⁵⁷ Muhammed Emin Şimşek Şimşek, *Din Eğitiminin Birlikte Yaşama Kültürü ve Farklılıkları Anlamlandırmaya Etkisi* (8. International Battalgazi Scientific Studies Congress, Malatya: IKSAD Institute, 2023), 125.

Kaynakça

- Akyürek, Süleyman. Eğitime Giriş. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2020.
- Akyüz, Yahya. Türk Eğitim Tarihi. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2004.
- Altıntaş, Muhammed Esat. "DKAB Öğretmenlerine Göre Suriyeli Çocukların Devlet Okullarında Karşılaştıkları Sorunlar (Nitel Bir Araştırma)". Marife Dini Araştırmalar Dergisi 18/2 (31 Aralık 2018), 469-499. <https://doi.org/10.33420/marife.460366>
- Aslan, Seyfettin. "Sivil Toplum ve Demokrasi". Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 15/2 (01 Haziran 2010), 357-374.
- Aydın, Muhammed Şevki. Din Eğitimi Bilimi. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2021.
- Aygen, Murat. "Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları ve MİSİAD Örneği". Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 23/1 (01 Haziran 2018), 139-164.
- Baltacı, Ali vd. "Suriyeli Sığınmacı Öğrencilerin Din Eğitimi Sorunları: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri Üzerine Nitel Bir Araştırma". darulfunun ilahiyat 30/2 (31 Aralık 2019), 383-405.
- Berber, Şakir. "Sivil Toplum Kuruluşları ve Türk Eğitim Sistemi". Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi 1/4 (04 Mayıs 2014), 119-154.
- Bilgin, Beyza. Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi. Ankara: Gün Yayınları, 2007.
- Cebeci, Suat. Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi. Ankara: Akçağ, 2015.
- Demircioğlu, Aytekin - Çelik, Büşra. "Yaygın Din Eğitiminin Neliği". Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 3/1-2 (05 Nisan 2020), 7-23.
- Demirel, Said vd. "Sivil Toplum Örgütleri". Mülkiye Dergisi 26/233 (26 Şubat 2014), 127-138.
- Duman, M. Zeki. "İdris Küçükömerin Sivil Toplum Anlayışı". Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2/1 (01 Mart 2004).
- Eryücel, Sema. "Yaşam Olayları ve Olumlu Dini Başa Çıkma". Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 10/23 (26 Ekim 2013), 251-271.
- Furat, Ayşe Zişan. "Yaygın Din Eğitiminde Kitle İletişim Araçlarının Yeri: Televizyon Örneği". Journal of Istanbul University Faculty of Theology 19 (27 Ekim 2010), 38-61.
- Gözübüyük Tamer, Mine. "Tarihsel süreçte sivil toplum". Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 27/1 (15 Aralık 2010), 89-105.
- Gümrükçüoğlu, Süleyman. "Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü". Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi 3/1 (01 Haziran 2017), 39-60. <https://doi.org/10.21798/kadem.20171301410>
- Işık, Ömer Faruk. Sosyal Uyum ve Din: Gaziantep'teki Suriyeli Ortaöğretim Öğrencileri Üzerine Bir Alan Araştırması. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Kaymakcan, Recep. Yaygın Din Eğitiminde Yöntem. İstanbul: Ensar Neşriyat, ts.
- Keyifli, Şükrü. Yaygın Din Eğitiminde Yaklaşımlar. Ankara: İlahiyat, 2013.
- Konuk, Yurdağül. Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Memduhoğlu, Hasan Basri - Yılmaz, Kürşat. Eğitime Giriş. Ankara: Pegem Akademi, 2018.
- Onay, Ahmet. "Cami Eksenli Din Hizmetleri". Değerler Eğitimi Dergisi 4/12 (01 Aralık 2006), 149-175.
- Özan, Mukadder Boydak Özkan Mukadder Boydak vd. "Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitimdeki Yeri". Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 25/1 (31 Ocak 2016). <https://doi.org/10.18069/fusbed.58823>
- Sarıbay, Yaşar - Keyman, Fuat. Küreselleşme-Sivil Toplum ve İslam. Ankara: Vadi Yayınları, 1998.
- Sönmez, Veysel (ed.). Eğitim Bilimine Giriş. Ankara: Anı Yayıncılık, 2019.

- Şimşek, Muhammed Emin. Göçmenlerin Sosyo-Kültürel Uyumuna Katkısı Açısından Din Eğitimi. Ankara: İlahiyat, 2024.
- Şimşek, Muhammed Emin. Din Eğitiminin Birlikte Yaşama Kültürü ve Farklılıkları Anlamlandırmaya Etkisi. Malatya: IKSAD Institute, 2023.
- Talas, Mustafa. "Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi". Türklük Bilimi Araştırmaları 29 (01 Mart 2011), 387-401.
- Tezcan, Mahmut. Eğitim Sosyolojisi. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1985.
- Tosun, Aybiçe vd. "Mülteci Öğrencilerin Eğitim Sorunları, Eğitim ve Din Eğitiminden Beklentileri: Eskişehir Örneği". Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 19/1 (01 Haziran 2018), 107-133. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.457087>
- Tosun, Cemal. Din Eğitimi Bilimine Giriş. Ankara: Pegem Akademi, 10. Basım, 2020.
- Uyanık, Ömer. "Türk Eğitim Sisteminde Sivil Toplum Kuruluşları: Roller ve Katkıları". Eğitim Yönetimi ve Politikaları Dergisi 2/2 (27 Aralık 2021), 14-24.
- Yılmaz, Hüseyin. Camilerin Eğitim Fonksiyonu. İstanbul: Dem Yayınları, 2013.
- Yılmaz, Hüseyin. Din Eğitimi ve Sosyal Barış. İstanbul: Dem Yayınları, 2019.
- Yılmaz, Hüseyin. "Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış". Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 5/2 (2001).
- Yiğit, Ayşegül. "Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi". Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 22/22 (01 Mayıs 2006), 179-203. <https://doi.org/10.17120/omuifd.47183>